

ՏՆԼ ՆՔՈՆ № 282

№ 11 կիրակի մարտ 24

տասներեքերորդ տարի 1902

Բացւած է 1092 թ. բաժանորդագրութիւնը **ԱՂԲԻՐԲ**
ամսագրի եւ **ՏԱՐԱՋ** շաբաթաթերթի

Աղբիր-Տարաջի տարեկան բաժանորդագրութիւնը **10** ռուբ. է, ար- **18** ռ., **50** ֆր.
յաւելածով եւ պրէմիայով տասնաման կամ

ՊԱՐԻԶԻ ՍՈՂԱ, ԻՂԻՐԱՏՐԱՍԹՈՆ, ԸՈՂՋՈՎՆԵՆ, 26 մաղ բարեկենդան
ստանում են **ԱՂԲԻՐ-ՏԱՐԱՋԻ** միեւնոյն հասցեով ստացող բաժանորդները
Ապառիկ եւ ոչ էլ մաս մաս բաժանորդագրութիւն չէ ընդունում:

Խնդրում ենք մեր ընկերացողներին **ԱՂԲԻՐԲԸ** ընդարձակ
տարածել իրանց շրջաններում: **ԱՂԲԻՐԲԸ ԶՔՆԱՂ**
ԲԱՐԵԿԵՆԳԱՆ (V-րդ ոսկեդէն դարը Հայաստանում)
պրէմիայով 4 ռ. 50 կ. առանց պրէմիայի 3 ռ.:

ԱՂԲԻՐԲ եւ **ՏԱՐԱՋ** միեւնոյն հասցեով ստացող այն
բաժանորդները, որոնք վճարել են 9 ռ., կարող են ուղարկել 1 ռ.
եւ առանալ V-րդ դարը Հայաստանում **ԶՔՆԱՂ ԲԱՐԵ-**
ԿԵՆԳԱՆ պրէմիան:

Հասցին՝ Тифлисъ, редакция иллюстр. жур. АГБУРЪ-ТАРАЖЪ կամ Tiflis (Caucase) Réd. des jour. Agbur et Taraz.

Ա Վ Ս Մ Ա Յ Ձ Ր Ո Յ Յ

Մեակ լրագիրը կատարեալ տգիտութեամբ
է այսօր ընթանում, այդ խոստովանում են ամենքը,
նոյն իսկ այսօրւայ Մեակին էլ առերես շատ մօտիկ
համարւողները, իսկ եթէ այդ մօտիկ համարւող-
ներն էլ ընդմիշտ գեղ չեն հրաժարում Մեակից, այդ
էլ իր շատ բնական և իրաւացի պատճառներն ու-
նին:

Գաղտնիք չէ, որ Մեակն ունի հզօր անցեալ,
նրա հետ կապւած են շատ խնդիրներ, ազգի մէջ

ունի անուն և հռչակ, միեւնոյն է, թէկուզ բացա-
սական դիրք և հռչակ: Քճնում, շողոքորթում են
նրան նոյն իսկ արտասահմանում հրատարակող
լուրջ, գիտնական հայ հանդէսներ, մի խօսքով այս-
օրւայ Մեակը ոյժ է և իր ճիրաններում կարող է
խեղդամաշ անել հայկական հորիզոնի վրայ իրան
անախորժ ամեն երևոյթ: Հայ փաստաբանը, բժիշկը,
ինժինեը, ուսուցիչն ու արտիստը կարող են քաղ-
ցած մնալ, եթէ Մեակին անհաճօյ մի քայլ անեն:
Թող դրանք երդեն, հաւատացնեն, որ այդպէս չէ,
իրանք Մեակից չեն վախենում, այդ սուտ կըլինի
և ոչ ոք նրանց չի հաւատալ: Մեակի ղեկավար-

ներն էլ այդ քաջ գիտեն, և ես ծափահարում եմ գրանց աջողութիւնը, գրանց ոյժը, միայն ափսոսում և անկեղծօրէն ցաւում, որ Մեակի այդ զօրութիւնը հայ ազգի բարգաւաճման չէ նպաստում, այլ նրա իսպառ անբարոյականանալուն և լուծելուն:

Ինձ այժօր մեղադրում են, որ ես մեռնող Մեակին կեանք և ոգի տւի, իւեցի Մեակին մահւան ճիրաններէց: Այո, այդ ճշմարիտ է. ուրեմն ես էլ պէտք է քաւեմ իմ մեղքերը: 2^է թէ օձը տաքացնողին կրկնէ. և Մեակը, այդ օձն այնպէս խայթեց իր տաքացնողին — *Աղբիւր-Տարազին*, որ լաւիտեան, ինչ հանգամանքներում էլ լինին նրանք, երբէք չեն մոռանալ. ապերախտին չեն մոռանում...

Գալով ազգին, մեր թշուառ խեղճ ազգին, որ նա ոչխարային հակումներով է ընթանում, ես սուսելիք չունեմ, խօսքերը նրան չեն փրկիլ, ընդհակառակը, այսօր նա է ինձ դասեր կարդում, դասեր, որոնք յամենայն դէպս աւելի թանգ են ինձ համար, քան այն գլեւի կեղծաւորութիւնները, քսութիւնները, խրախուսանքը, որ օրսկան մի քանի տասնեակ ստանում եմ:

S. Ն.

ԿԵՂԾ ԽՈՍՏՈՒՄՆԵՐ

— Ես տեսայ մի օր իմ սիրած կոյսին Մի շքեղ սիրուն սրահում նստած, Մտորմունքի մէջ քնարը ձեռքին, Դիւթիչ աչերը ինձ վրայ յառած: — Մինչ ես հրապուրւած նրա հայեացքից, Կուգէի խօսել, խօսել անսահման, Յանկարճ քնարի ոսկէ լարերից, Թափեցան երգեր — երգեր անմահ: — Ա՛խ, քնարն այն սիրոյ ողբերգակ, Հնչում էր անվերջ խարուսիկ յոյսեր, Եւ հեծկտանքի հառաչների հետ Ես լսում էի միշտ «կեղծ խոստումներ»:

Մ. Մարիկեան

ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՏԱՐԻ

1862 թւի դարեանը մի օր «Լուսնիկ» խմբագիր Մ. Աղաբէգեանի մօտ մտաւ իր գրչարներէց մինը — մի 20—22 տարեկան, գեղեցկադէմ, բարձրահասակ տղայ, Մեղու հայտնած իրագրի № 17 ձեռքին: Այդ №-ում նա տպել էր իր «տանա»-որը, ուզում էր խմբագրի կարծիքն իմանալ:

Խմբագիրն առաւ թերթը:

ՀԱՐԿԱՌՈՐ Է ՕԳՆԵԼ ԶԳԱՌՈՐՆԵՐԻՆ

Անուշիկ դարեան զւարթ օրերում գրւում են պատանու սիրոյ ծաղկապարզ վայրեր, միտն են բնկնում էն տեղի եղբարիք և գնում է...

Բարձրաձուլ է, մի բարձր բլուր, նայում է չորս կողմը — ծաղկած դաշտի շէնք, շինութիւն, առուք, փտակք — ցնծութեամբ լցւած իջում է ստորոտ:

«Ի՞նչ բարութեան վայելողների յետութեանն է միայն փափաքում»:

Եւ ահա յայտնւում է, մի ծերունի, դատապարտ ձեռքին, զլիակոր, շորերը մաշած. պատանին գիմում է սրան.

«Հայրիկ... ասա ինձ խնդրեմ,

Ինչպէս էք այստեղ դուք կառավարում, Ունիք կայք, կալւած և հանգիստ կենցաղ, Թէ միշտ էք այդպէս ստոր վիճակում:

Գլուխը շարժեց ծերունին տխուր.

— Ցաւ է ինձ ասել, ասաց նա լալով.

Ահա անցանքն իմ կեանքի օրեր,

Բոլորն էլ սրտիս ցաւ ու վիշտ տալով:

Տեսնում ես դու այդ սիրուն դաշտերը,

Որոնք գրաւում են շատերի հոգին,

Չըկարծես թէ դրանց մենք ենք վայելում,

Այլ մեր ոտքին ու մեր թշնամին:

Իսկ մենք այս փոքրիկ տեղումը սխմած

Մնացել ենք անշարժ — տխուր վիճակում.

Արհեստ, զիր, լեզու, օրէնք ասած բանդ

Չըղիտենք թէ ինչ են նըշանակում:

Թէ կամիս բոլոր մեր պակասութեան

Եւ մեր նեղութեան դառն պատճառներն

Իմանալ, որդեակ, դժւարին է,

Վասն զի լուռ են մեր լեզուներն»:

Լռեց ծերունին, տխրութեան ամպը աչքերը պատեց: Այդ «մեծ վիշտ պատճառեց» պատանուն ու գնաց չադէպի միւս գիւղերը.

«Բոլոր փորձանքներն աչքիս տակն առած,

Ընկայ մեծամեծ սարեր ու ձորեր:

Ինչէր եմ տեսնում, ով կարէ պատմել,

Հայ կանայք, բախտն՝ սուր-սուր քարերում
Մանդալիս տեսայ, սիրտս, հոգիս թնդաց.
Տեսնում եմ շատ բան, բայց լուռ անցկենում:

Այս թշուառ աշխարհից գալիս է պատանին իր խեղճ
բնակարանն ու սկսում մտածել.

Թէ ինչ միջոցով կարող են արդեօք
Աղղասէր անձինք այն որբոցն օգնել:
Ոչ դրսմ, ոչ նիւթ, չէ ինչ հարկաւոր,
Միայն թէ տեսնեն, քնեն, իմանան,
Թէ ինչ է պատճառն, որ նրանք աղքատ,
կարօտ են մնում արհեստի, ուսման:
Ու կանչում է.

Եկէք իմ եղբարք, որդիք արամեան,
Միմեանց անխտիր կերպով մենք օգնենք,
Թէ քաղաքացի և թէ շինական
Նոր հոգի առած՝ իրարու գգւենք:

Խմբադիրը հաւանեց.— Աշխատիր, ասաց, չըշուա-
հատիս, դու ապագայ ունիս. միայն այստեղ չըմնաս...
խրատեց ու, ինչ պէտք է անէր, կրկին ուղարկեց տղա-

րան:

Այդ ոտանաւորի տակ ստորագրած էր՝

Դուք արդէն իմացաք, թէ ով էր 40 տարի առաջ-
ւայ այն գեղեցիկագէտ, առողջ, բարձրահասակ տղան: Նա,
որ 40 տարի առաջ սկսել էր իր գրական գործն այս եր-
գով «Պէտք է օգնել չբաւորներին» որոնք,

«Արհեստ, գիր, լեզու, օրէնք ասած բանըդ.

Չըգիտեն թէ ինչ է նշանակում...

Նա 40 տարի առաջ բարձրացել է իր խաւար հաշ-
րենիքի բլուրները ու իր բարձրութիւնից ինչէր, ինչէր է
տեսել...

Ու այն օրւանից մտել է իր «խեղճ բնակարանը, ըս-
կսել է մտածել, թէ ինչ միջոցով կարող է օգնել... Ու
բոլոր փորձանքներն աչքի տակն առած, ընկել մեծամեծ
սարքեր ու ձորեր...

«Խաւար էր այդ ժամանակ մեր աշխարհը, շատ էր
խաւար—յուսաւոր մարդուն պէտք էր լապտերով փնտրել,
ասում է նա իր ինքնակենսագրութեան մէջ. Ահա այդ
լապտերով գտած սակաւաթիւ մարդիկ պէտք է ամեն
բան անէին, ամեն պակասութեան հասնէին: Վէպ չըկար
—վէպ գրէին, ոտանաւոր չըկար—ոտանաւոր չօրինէին,
դասագիրք չըկար—դասագիրք կազմէին, վարժապետ չը-
կար—վարժապետութիւն անէին...

Ահա այսպիսի մի ժամանակ երևաց Ղ. Աղայեանը:
Եւ այդ շրջանում, այս սերունդի մէջ նա բռնում է մի
շատ պատուաւոր և առանձին տեղ: Նա նման չի մեր գը-
րողներին ոչ մէկին: Նա ամեն մի ճիւղի մէջ ցոյց է տւել
ինքնուրոյն ճաշակ ու տաղանդ և երբէք չի եղել եր-
կորդը:

Նրա «Նրկու քոյրը» մեր վիպական գրականութեան
մէջ մինչև օրս նշանաւոր գրւածք է, ինչպէս «Տարբ
Անդեղը» մեր սակաւաթիւ պօէմների շարքում, «Մանկը,

մանկը» և նմանները մեր ժողովրդական բանաստեղծու-
թեան մէջ: Բայց հիմ է մրցել նրա հետ, երբ նա «Անահիտ»
և Արեղնագան» է պատմել կամ «Գիւլնազ տատի հեքիա-
թը» և գրոյց է արել երեխաների հետ կախարդական աշ-
խարհներին: Ո՛վ է կարող մեր աշխարհքում շօշափել հա-
յոց լեզւի և ուղղագրութեան խնդիրն առանց առաջ չի-
շելու Ղ. Աղայեանի անունը, և, վերջապէս մեր նոր սե-
րունդին, հիմ կայ ամբողջ ուսսահաւորում, որ հայերէն լի-
նի սովորած առանց Աղայեանի դասագրքերի... Բառա-
սուռն տարի... Սեւը հեշտ է:

Հայոց մամուլը երբէք չի գբադւել նրա գրական
գործերով—քառասուն տարի...

Յովհաննէս Թումանեան

ՊԵՐՄԱՐԶԱԻ

(Բարեկենդանի հանդիպում)

Բարեկենդանի շաբաթն էր:

Ը. քաղաքի թմրած մեռած կեանքն էլ, կարծես,
շարժւում էր. մարդիկ աշխատում էին մի կերպ դէն ձգել
իրանց վրայից պաշարող թմրութեան քողը և թէկուզ
առերես հրճւել, ուրախանալ. աշխատում էին մոռացու-
թեան տալ աշխարհային հոգսն ու ցաւերը: Սկսւել էին
հասարակական հանդէսները, տնային կերուխումները. ու-
մանք տօն էին կատարում, միւսները հրաւերներ սար-
քում: Ոլջ ցերեկը մարդիկ այս ու այն կողմ էին վազ-
վըղում, գիշերուայ համար պատրաստութիւն տեսնում: Իրիկ-
ները լուսաւորւած պատուհաններից երևում էին զարդա-
րուն դահլիճներն ուրախ հիւրերով լի. երաժիշտների նը-
ւագածութիւնները լսում էին և փողոցից. ամբողջ գիշե-
րը հրաւիրւածներն ուրախանում էին, պարում, երգում,
կոնծաբանում, նրանք ցրում էին շատ ուշ, լուսադէմին:

Չորեքշաբթի օրն էր:

Միջարկանի անշուք տան մի աղքատիկ կահաւորւած,
բաց մաքուր, սենեակի դէպի փողոց բացւող լուսամուտի
առաջ նստած էր օրիորդ Սաթենիկն և մտազբաւ նայում
էր դէպի փողոց: Յուզւած էր նա և տխուր. սակայն այդ
գրութեան մէջ ևս նա գեղեցիկ էր ու հրաշալի: Կրծքի
տակ ալեկոծող անորոշ մտքերի յուզմունքից փոքր ինչ
շառաղուռէլ էին նրա գունատ, քնքոյշ աչտերը, որոնք
խաղաղ գրութեան ժամանակ սպիտակ ու սնեքիճ
էին ինչպէս դալար հովիտների նորաբաց շուշանը: Դող-
դոջուն ձեւքով նա երբեմն շտկում էր իր փոքրիկ գան-
գուրները, որոնք բաժանւելով իր սե, թանձր մազերի
հիւսւածքից, ընկնում էին նրա ճակատի վրայ: Երբեմն
աննկատելի շարժւում էին նրա սիրուն շրթունքներն և
կամաց շշնջում անկսելի խօսքեր, որոնց նա խլացնում էր

իր կոկորդում և խեղդում իր անհանգիստ բաբախող կրծքի տակ:

Բաւականին ժամանակ նա աչգպէս արձանացած նստել էր լուսամտի առաջ և նայում էր դէպի փողոց. նայում էր, բայց ոչինչ չէր տեսնում. նրա առաջ շարժւում էր քաղաքի եռուն կեանքը, վստում էին մարդիկ, հազարաւոր դէմքեր լողալէս փոխանակում էին միմեանց, իսկ վրդովիչ մտքերի կատաղի յորձանքներում տարւող օրիորդն ոչինչ չէր գգում, ոչ մի բանով չէր հետաքրքրւում: Նա սրտատրոփ սպասում էր, որ գուցէ ահա կերևալ մէկը, որի վրայ այդ լողալէին կենդրոնացած էր նրա ամբողջ ուշքն ու միտքը, նրա հոգին. իսկ սա չէր երևում: Զուտով կըմթնէր նա դարձեալ անկողին կըմըտնի հառաչանքով, կըզգայ, որ այսօր ևս իզուր սպասեց և գուցէ այսօր ևս խաբւեց...

Սրտապուրի ջերմ կաթիլներն երբեմն, հակառակ նրա կամքի, գլորւում էին նրա մեծ, սիրուն աչքերից և թըրջում նրա աչքն ու աչքերը: Ի՞նչ անէր նա. չըզիտէր. ինչու է ուշանում, չէ գալիս այն, գուցէ արդէն ուխտագրութ, Աշոտը: Երեք օր առաջ նա դեռ երդմամբ հաւատացնում էր, որ սիրում է նրան ամեն բանից առաւել և սիրում է այժմ աւելի քան երբէք, և որ արդէն շուտով ամուսնական երջանիկ դաշնագրութեամբ նրանք յաւիտեան կրկապեն միմեանց հետ...

Իրանց ամուսնութիւնը պիտի կատարւէր այդ շաբաթւայ մէջ:

Իսկ այժմ ահա երեք օր է անցել և Աշոտը դեռ չըվերադարձաւ:

Օրիորդ Սաթենիկի աչքին երբեմն նա ներկայանում էր մի տեսակ փոխաւ, բոլորովին ուրացած իր խոստումն և համարեա խորթացած... Նրան թւում է մինչև անգամ, որ այդ վերջին օրն Աշոտն այլ ևս այն չէր ինչ որ առաջ. որ նա խօսում էր վախելով, անհամարձակ և գուցէ թագցնում էր նրանից այն, ինչ որ կար իր սրտում:

Ինչպէս մի երջանիկ խաբուսիկ երազ, օրիորդի աչքին ներկայանում էր իրանց սիրային չորսամեայ կեանքը սկզբից մինչև այժմ իր բոլոր մանրամասնութիւններով. սկսած այն րոպէից, երբ նրանք պատահեցին միմեանց, մտերմացան, սիրոյ խոստովանութիւն կարդացին

իրար, երջանիկ ապագայի ցնորքները գուրգուրեցին իրանց մտքում և երգեցին ցմահ սիրելի միմեանց... Նրա աչքին ներկայանում էին լուսնկալ գիշերներին իրանց անվերջ ջրջագայութիւնները թևթևի տաւած, զարնանային օրերին ընդարձակ ծաղկալից դաշտերում կատարած դրօսանքները, երգերը, կատակները և այն ջերմ-ջերմ աչքող համբույրները...

Միթէ այդ ամենը մի դառն յուսախաբութեամբ միայն պէտք է վերջանան և Աշոտը պէտք է թողնէ նրան: Ի՞նչ առիթ կարող էր դրդել Աշոտին հեռանալ նրանից. չէ որ ինքն ոչինչ չէր խնայել նրանից և պատրաստ էր ամեն զրկանք յանձն առնել նրանից անբաժան լինելու, նրան բախտաւորեցնելու համար. ինչ առաւելութիւն կարող էր Աշոտը փնտռել մի ուրիշի մէջ առաւելութիւն—որից ինքը գուրկ լինէր:

Մտածում էր, մտածում օր. Սաթենիկը և գտնում էր, որ իր միակ պակասութիւնն աղքատութիւնն է: Սակայն միթէ դրանից կարող է սառչել իր վառ սիրոյ ջերմութիւնը, միթէ դա կընթանգարէ իրան բարոյապէս երջանկացնել իր սիրած երիտասարդին...

Սակայն գուցէ Աշոտը հէնց այդ է պահանջում նրանից. նիւթական հարստութիւն, դրամական օժիտ, որ ոչ մի կերպ չէ կարող ինքը տալ նրան...

Նա աչգպէս մտածելով տանջւում էր նա:

Մտածեց շատ երկար, հառաչեց անվերջ, բայց ոչ մի ելք չըգտնելով, յանկարծ ջղաձգաբար կանգնեց տեղից, բռնեց քով լսփեց լուսամտի տախտակին ու հազիւ զըսպւած ձայնով շշնջաց.

— Զէ, այն դրութիւնն անտանելի է. այն կամ ոչ— երկուսից մէկը: Աւելի լաւ է մերժւած լինել, իմանալ, որ խաբւած ես, քան թէ կասկածել ու երկմտութեան մէջ տանջւել. ես պէտք է աշխատեմ օր առաջ պարզել ինձ համար այդ հարցը:

Սակայն ինչպէս անել. Աշոտը չէր գալիս իր մօտ: Միթէ կարող էր ինքը գնալ. բայց ինչպէս, ուր, միթէ այդ կարելի է...

Նա ուժասպառ ձեռքերով ծածկեց իր դէմքն և նորից դառն, անմխիթար կերպով հեկեկաց:

Լիօճեղ

(Կըշարունակւի)

Պ ա ռ Տ Օ Ն ա կ ա ն

Քաղաւոր Կայսրը Բարձրագոյնս հանել է Կովկասի իշխան կառավարչապետին իրաւունք տալ իր տեղում վերջնականապէս կարգադրելու այն բոլոր ինդիւիդները, որոնք վերաբերում են անցած յունւարի 31-ի երկրաշարժից վնասւած Զամախի քաղաքն ու շրջակայ գիւղերը վերաշինելուն. 1) Ժամանակաւորապէս դադարեցնել Զամախի քաղաքում 1892 թւի քաղա-

քային կանոնադրութեան գործադրութիւնը. 2) վերացնել ներկայումս աչնտեղ գոյութիւն ունեցող քաղաքային վարչութիւնը. 3) քաղաքային գործերի վարումը ժամանակաւորապէս յանձնել Զամախու գաւառական ոստիկանական վարչութեանը քաղաքի հասարակութեան երկու գեպուտատների մասնակցութեամբ. 4) վերսկսել Զամախի քաղաքում 1892 թւի քաղաքային կանոնադրութեան գործադրութիւնը, երբ որ ժամանակաւորապէս համարէ Կովկասի կառավարչապետը և

5) ազատել Զամախի քաղաքը ոստիկանութեան պահպանման համար տարեկան 3,680 ռ. նպաստը տալուց, ինչպէս և զինուորական բնակարանների ծախսերի տուրքը վճարելուց և Զամախում քաղաքային ոստիկանութեան ծախսերը հոգալ պետական գանձարանի գումարներից, մինչև որ այնտեղ վերսկսել 1892 թւի քաղաքային կանոնադրութեան գործադրութիւնը:

Գ Ե Պ Ի Ն Ս

Թատրոն, երաժշտություն, նկարչություն

Աղանից, մի շաբաթով ընդհատած, օպերային հիւր արտիստներին ներկայացումներն սկսում են. վաղը՝ երկուշաբթի երեկոյ երգելու է Ֆիգոներ—Բոմեո, ապա չորեքշաբթի Դուբրովսկու, ուրբաթ՝ Նուգենոսներում մասնակցութեամբ տ. Պաուլու։ Հինգշաբթի Բրոջին երգելու է Օճեգին, միւս օրերը տ. Տետրացիներն է երգելու։ Անշուշտ երաժշտասէր (!?) Թիֆլիսն այս շաբաթ կրկնէ թատրոնը մասամբ հետաքրքրութիւնից, տեսնելու Ֆիգոներին, մանաւանդ Բրոջուն Օնէգինի դերում։ Թիֆլիսը թամաշաների է սիրահար, նա արեստի գեղեցկութիւնն ու քաղցրութիւնըն զգալու և ճաշակելու համար չունի իսկական պատրաստականութիւն, և հէնց այդ պատրաստականութեան բացակայութիւնն է փաստ, որ մեզանում, չընայած կէս դարուց աւելի է, որ ցանկ են գեղարեստի սերմերը, այնուամենայնիւ հաստատուն հիմք չէ բռնել և մինչև այսօր էլ քաժու, օդի շարժումից կախում ունի նրա մակերևոյթական աջողութիւնը։ Թիֆլիսը մնացել է նոյն անճաշակ ասիացին, ինչ էր կէս դար առաջ։ Ապացոյց կուզէք,—դատարկ օպերային թատրոնը, երբ երգում էին Բրոնսկայայի պէս, համարեա բացառութիւնների շարքում, կորատուր երգչուհին, կաթիժակու պէս չքնաղ Օնէգինը։ Կամ հէնց այսօր Բաշինջաղեան բացել է իր պատկերահանդէսը. գրագ կըգամ, եթէ Թիֆլիսը, Սուրկը այցելած լինին այդ գեղ հանդէսը, ձեռք բերած գէթ ի ցոյց դրած նկարների 1/10-ականը, Բայց մտէք, դիտեցէք, լաւ գնեցէք Բաշինջաղեանի այդ հանդէսը, տեսէք ինչ մեծ առաջադիմութիւն է արել տաղանդաւոր նկարիչը։ Պարիզի սալոններն ինչպէս են կռել, կոփել նրա վրձինը։ Զմայլում էք, չէք կշտանում նայելուց նրա մի.մեծագիր հսկայ անտառը, (№ 12), որքան ներդաշնակ են գրւած այդ նկարի ամեն մի շտրիկը, կամ նրա ջրերին նայեցէք, բայց նայեցէք շատ լաւ, երկար նայեցէք, մինչև պարզ աչքերով չըտեսնէք ս. Ղազարը, Սև ծովը,

Կասպից ծովը։ Ապա համեմատեցէք այդ երեք ծովերի ջրերը միմեանց հետ և վերջը մեր Սևանի ջրերին էլ նայեցէք։ Ի՞նչ, կարծում էք հեշտ գործ է այդքան նուրբ և այդքան էլ մէկը միւսից տարբերող գոյներով ջուր նկարել։ Ահա և մեր Անին—Մայր եկեղեցին, Թիֆլիսի շրջակայքը, մեր ամառանոցները, Կիսլուդոսկու հոշակաւոր պարկը, որի համար ամառը Բագուն գլխապատառ է լինում։ Դէ գնացէք, ձեռք բերեցէք, ամեն օր նրա մէջը գրօնել կարող էք, եթէ չիրաւ աչք ունիք, ճաշակ ունիք։ Բայց ինչ եմ ասում, եթէ Թիֆլիսը, Բագուն 15, 20, 50, 100, թէկուր 200—300 ր. տալ մի պատկեր առնի և իր տունը գարդարէ, բայց էլ հիւ ամեն շաբաթ Վոլկովալի մօտ դերիաներ պատրաստել տալ, մի քանի հարիւր մանէթ շարտի մի դերիի համար։

Միթէ մեր դպրանոցները, բանկերը, կոնքերը նոյնպէս պիտի հրաժարեն զարդարել իրանց դահլիճները Բաշինջաղեանի և նման արտիստների հիւսիսի ստեղծագործութիւններով։

Օր. Պապայեան Մոսկւայում տուել է կոնցերտ մեծ աջողութեամբ և հաւառակ Պետերբուրգի մամուլին Մոսկւան դուռտել է մեր տաղանդաւոր երգչուհուն, ուրախ ենք։

Չաբաթ երեկոյ, մարտի 30-ին Ար. ընկ. թատրոնում դերասան Արաքսեանը սիրողների հետ ներկայացնելու է Տաղեկալի ժամեւ կոմեդիան. ներկայացումը, նայած սիրողների մասնակցութեան, խոստանում է լինել զարթ և հետաքրքրական, որովհետեւ ափիշայի մէջ կան անուններ, որոնք յայտնի են իրանց հասարակական, երաժշտական գործունէութեամբ։ Բայց Թիֆլիսի համար միևնոյն է, թէ ովքեր են մասնակցում, նա միայն այսքանը գիտէ, որ այդ անունները ժողովուրդ, մեծ հասարակութիւն է գրաւելու այդ երեկոյ թատրոնը և նա իր տւալէտի մասին է հոգ տանում, վնաս չունի, եթէ տոմսակը երկրորդ, երրորդ ձեռից առնի, կրկնակի վաճարելով, նպատակը չէ նրան գրաւողը, այլ թամաշան։

Tigo

Մ Ո Ւ Ղ Ա Ն Ի Դ Ո Ձ Տ Ը

Մուղանի հոշակաւոր դաշտը ոռոգելու, ջրանցքներ տանելու համար վերջին ամիսներս դարձեալ ուշադրութեան են առնւած։ Կարդացւում են գեկուցումներ, ծրագրներ, լրագիրները թեր և գէմ յօդւածներ են տարագրում, սակայն ոչ ոք չէ կամենում մի փոքր ետ նահանջել և տեսնել թէ արդեօք մինչև այժմ փորձեր չեն եղել այդ դաշտը ոռոգելու, ջրանցք անցկացնելու և շահագործելու համար։ Որքան մենք գիտենք եօթանասնական թւականներին ճշուշտ կազմած է եղել տեղացի առաջաւոր մարդիկներից (համարձու աղա հախումեանց, մայեօր Եսայի Դօլուխանեան, համարձու Բէգ Սարուխան Բէգեան և այլն, այժմ հանգուցեալ) մի ընկերութիւն, որոնք, կարծեմ, նոյն իսկ օգտուել են հին ջրանցքից՝ Գեաւուր արիւից և մի քանի տարի շարունակ մեծ յամառութեամբ առաջ են տարել գործը, աստանալով մէկին 100 թէ էլ աւելի բերք։ Անհարգէ եղել գործը շարունակելու, որովհետեւ ընկերութիւնն անգոր է գտնուել բնաջինջ անելու անթիւ թունաւոր օձերը, որոնց պատճառաւ մշակներ շատ առատ վարձատրութեամբ իսկ հրաժարում են եղել այնտեղ աշխատելուց։ Եթէ չեմ սխալւում, մի ժամանակ հանգուցեալ Եսայի Դօլուխանեանը (պ. Մարկոս Դօլուխանեանի հայերը) էլ է կառավարել այդ ընկերութիւնը և հաւանական է, որ հանգուցեալ համարձու-Բէգ Սարուխան-Բէգեանի թղթերում մնում լինեն ծրագրներ ու հաշիւներ, որոնք կարող են այսօր օգտակար լինել այդ գործով հետաքրքրուողների համար։

Ս Ը Հ Ո Ղ Ժ Ը Մ Ե Ր

— Թիոնէթում շուշեցի Աղեքսանդր Անանեան ոսկու հանք է գտել. այս մասին պաշտօնապէս յայտարարում է «Քառք» լրագրում Կովկ. հանք. վարչութիւնը։

— Չերամապահութիւնը Գանձակի նահանգում զարգացնելու նպատակաւ նահանգի զանազան մասերում, երկր. միւնիստրութիւնը հոգաբարձութիւններ է հաստատելու։

— Վաղը, երկուշաբթի, մարտի 25-ին թիֆլիսյան ժողովարանում վարժուկների փոխադարձ ընկեր. բազար է սարքում, որից գուցե մոտավոր չափազանցված է հիւանդ և պառաւ վարժուկների ապաստարանին:

— Զամալում և շրջակայքում ժամանակ առ ժամանակ զգացում են երկրի զօրեղ ցնցումներ:

— Բագուում նաւթի գինն սկսում է բարձրանալ: Աշխատում են նաւթագիւնաբերողներից միացնել մի քանի բնակչութիւն կազմել, որը միայն ամբարէ բոլոր բերքը և վաճառէ, ուղղութիւն տալով շուկային և գներին:

— Գաւառներից մեզ դրում են, որ մեր եկեղեցիներում բարոյներ են խօսում երկտասարդ վարձապետներն և քահանաները, և թէ սրանց բարոյներին միշտ եկեղեցին լիքն է լինում ժողովրդով:

— Օտարադաւանները պետական, հասարակական ծառայութիւն մտնելու, նոյնպէս և զօրքերի մէջ, պարտաւոր են ռուսներէն լեզուով երգելու:

— Առկա կաշսեր. բժշկ. բնկ. անցեալ շաբաթ կաշսացած Նիստում որոշեց, որ բժիշկներին 3-րդ համաժողով գումարի 1905 թ. ապրիլին ութ օրով, Այս մասին ժողովը հաստատեց ծրագիր և պատշաճ թոյլտուութիւն պիտի խնայի Բ. կառավարութիւնից:

— Պարսից շահն ապրիլի կէսին կը մտնէ Կասպից ծովը, ռուսական ջրերը, ճանապարհին մի քանի տեղ հանգիստ կառնէ, ապրիլի 27-ին Բագու կրկին, որտեղից ուղղակի Վօլգիսկով կանցնի Աւստրիա, ապա այցելելով Աւստրիայի աշն պետներին, որ այս կամ այն պատճառով իր առաջին ճանապարհորդութեան ժամանակ չէ եղել, կրգնայ Լոնդոն Անգլիայի թագաւորի թագադրութեան, և աշնան կրկնապառնայ իր երկիրը:

— Զամախու արկածներին օգտին ներկա իրեր թողատուած է երկաթուղիներով ձրի փոխադրել:

— Զաւառի գաւառում դաշտային միկներ են երևացել, մինչդեռ Զամախու գաւառում երկրաշարժից առաջ մեծ թուով եղածներն անհետացել են:

— Բարձրագոյն թոյլատուած է Զանգեզուրի հանքարդիւնաբերողներին (պրդինձ) սլարբերական համաժողովներ գումարել տեղական կարիքների մասին խորհրդակցելու համար:

ՆՈՐ ՀՐԾՏՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ստացել ենք հետեւեալ նոր հրատարակութիւնները՝ «Զմեռան ազգագրական հոգովածու» երկու հատոր մեծագիր, հրատարակութիւն Լազարեան ճեմարանի արևել. լեզուց, հատոր Ա. «Փշրանք ձիրակի ամար-

ներից» հաւաքեց Ադ. Մխիթարեանց, 338 մեծագիր էրես. գինը 1 ռ.: Հատոր Բ. «Ժողովրդական վէպ և հէքիաթ», հաւաքեց Ս. Հակոբեան, 447 մեծագիր էրես գինը 1 ռ. 25 կ.

Վիլն. Մխիթ. հրատ. Ազգային Մատենադարան՝ «Նկատողութիւններ Փաւստոսի պատմութեան վերաբերեալ», գրեց Գր. Տէր-Պօղոսեան, 112 միջակ էրես, գինը 1 1/2 Ֆռ., և «Արարատը ուրբ գրքոյ մէջ», ուսումնասիրութիւն Դր. Ս. Վէբերի, թարգմ. Հ. Բաւնաբաս Վ. Պիլէքիկեան, 80 միջակ էրես, գինը 1 Ֆռ.

Յ. Մալխասեան՝ «Հայ գեղջուկի ալբոմ», Բ. մասն, արտատպած Ազգագր. Հանդիսից, 37 մեծագիր էրես, Անալաբալի պատկերով և 8 էրես էլ գեղջուկի տնային անօթների նկարներ:

Բժ. Ա. Բուդուղեան՝ «Առողջապահական, նւէր նորատի կանանց», 98 էրես. գինը 20 կ.

Խ. Խալարեանց՝ «Իրանի հերոսները հայ ժողովրդի մէջ» և «Վանայ, Ապարանի բարբառները», հրատ. Բանասէրի բժ. Ա. Բուդուղեան՝ «Կինը և տղամարդը», 56 էրես. գինը 15 կ.

Դև Լերմոնտովի, բնագրից թարգմ. Յ. Զ. Միրզայեանց, 56 էրես, գինը 10 կոպ.

«Թող չըմեղագրեն» Արսէն, գինը 50 սանտ.

«Քերական ընթերցարան», պատկերազարդ, (նախակրթարան) Ա. տարի, աշխատասիր. Մխիթար Պոնտացի. հրատ. պ. Պալից գրատան Կ. Պոլիս 162 էրես. գինը 5 զրշ.

«Ընթացք նախակրթութեան հայ լեզուի» Գ. վարժողութիւն մանկանց, յօրինեց Սմբատ Դաւթեան, Կ. Պոլիս. Պէրսպերեան տպ. 208 էրես.

«Իւրեցանքները հայ երիտասարդութեան համար» Ատոմ Եարանեան, Պարիզ. 48 էրես. գինը 1 Ֆռ.

Մարիա Առլեյէյի՝ «Մի մանկական հոգու պատմութիւն», թարգմ. Տ. Վ. Արդիւնքը չափազանց է «Եղբայրական օգնութեան», Վաղարշապատ. Մաշր Աթոռի տպ. 354 էրես, շքեղ տպագրութիւն և թուղթ, գինը 1 ռ.

«Մուրճ» ամսագրի արտատպումներ.

1) Վահան Միրաբեան՝ «Լալուարի որսը», պօէմա, 78 էրես. գինը 40 կ.

2) Պուշկին՝ «Յաւերժահարսը»,

թարգմ. Կ. Կրասիլնիկեան, 40 էրես. գինը 15 կ.

3) Ալի. Դոգէ՝ «Ֆրոմոն Կրտսեր և Ռիսլէր աւագ», վէպ. թարգմ. Տ. Յովհաննիսեան, 287 էրես: գինը 1 ռ.

4) Կոմս Լ. Տօլստոյ՝ «Յարութիւն», վէպ թարգմ. Տ. Յովհաննիսեան, 472 էրես, գինը 1 ռ. 50 կ.

Уроки чистописания для дѣтей, составилъ Макаріѣ, գինը 25 կոպ.

Դր. Լ. Յ. Փաշայեան՝ «Մարդկութեան ամենամեծ թշնամին», հրատ. Պարսկաստանի հակալուրական ընկեր.

Վ. Փափագեան՝ «Կորսած արդարութիւն», Բաղու Արօր տպ.

Վ. Փափագեան՝ «Էմմա», վէպ ժամանակակից բարբերից, գինը 1 ռ., ճանապարհաճախսով 1 ռ. 25 կ.

Նար-Դոս՝ «Սպանած աղանին», վիպակ, հրատ. Գոյթի, տպ. Արօր, 123 էրես. գինը 30 կ.

Краткій историч. очеркъ возникновенія и развитія санитар. дѣла и врачев. учрежд. въ г. Тифлисѣ, составилъ санитарно-врачебный инспекторъ Г. Степановъ.

Թափուղ տեղեւներ

Ռուսաց դեսպան Զինովիե ի ունկրն. դրութիւնը սուլթանի մօտ, շատ խորհրդածութիւնների և ենթադրութիւնների առիթ է դարձել դիպլոմատների շրջանում. ենթադրում են, իբր թէ Զինովիե Բ. Իրան խորհրդացել է, որ Ռուսիան կըմիջամտի տաճկահայկական գործերի պատճառով, իսկ Աւստրո-Ունգարիան Մակեդոնական: Սակայն այդ ենթադրութիւնները չեն ճշուում և վերջին հեռագիրները հաղորդում են, իբր թէ Զինովիե խորհուրդ է տւել սուլթանին, որ ինքը խոստացած բարենորոգումներն իր երկրի մէջ մտցնէ: Մի խօսքով հին ցաւը, հին երգը՝ Նորը՝ Բաղդատի երկաթուղու ապագայ մեծ օգուտն է, որ պիտի տայ Գերմանիային. Անգլիան այսօր թեւազուրկ լուռ ու մուռ հանդիսատես է՝ այդ բոլորին և գիշանելով իր Էլուարդ թագաւորի կամքին սկսել է բանակցութիւն բօէրներէ հետ հաշտելու: Դիւանոր պայմանը՝ Օրանժի և Տրանսալի հասարակապետութիւններն Ան-

գլխայն գերիշխանութեան ներքոյ պիտի անկախ վարեն իրանց ներքին գործերը, գիւղական համայնքների ղեկավարների մեծ մասը բռնակցի պիտի լինեն, իսկ արդիւնաբերական գործերում, նահանգներում անգլիացիք, իւրիշ խօսքերով սև հողը բռնակցի են, իսկ ոսկին անգլիացիներին:

— Զատկի տօներին երեք պետութեան ներկայացուցիչները ժողովելու են Խալիվայի թէ հանգստանալու և թէ նոր դաշնակցութեան ծրագրերը քննելու: Խալիվան Փրանսիայի հետ մասնաւոր բարեկամ լինելու թույլ փաստերը Գերմանիային չեն վրդովում, ընդհակառակ, Գերմանիան ինքն էլ իրան սկի թշնամի չէ համարում իւր հարևան Փրանսիային, քանի որ ինքը այդ երբեմն հզոր Փրանսիային այնքան է աչսօր նսեմացրել, զգել նրա արդիւնաբերութիւնը, փակել նրա շուկաները աշխարհի բոլոր անկիւններում, որ քան որ աչսօր ընկած և փակած են արդէն սիրուն Խալիվայի հոշակը, փառքը և շուկաները:

Թեան և գործիչներին այդպէս էլ կրճենենք:

Շուքի. Թ. Թ. Ուղարկեցէք թեմ. դպր. կարգացումը Հայ կանայք V-րդ դարում յօդածը:

Սրեան. Լ. Միթէ հաւանել են V-րդ դարը Հայաստանում մեր 2-րդ ԱՂԱՐԵՎԵՆԻՍՏԻՆԻ, Մենք գիտածմբ վաղօրօք իջայտնեցինք և նկարագրեցինք մեր 2-րդ ԱՂԱՐԵՎԵՆԻՍՏԻՆԻ, որովհետև մեզ համար միևնոյն է, թէ այս տարի քանի բաժանորդ կունենանք: Ընդհակառակ, եթէ քիչ լինի, այն ժամանակ աւելի իրաւունք կունենանք մեր վճիռն ի կատար ածելու գէթ առաջիկայ տարւայ համար, էլ հայը չի համարձակւել կոկորդիլոսի արտասուքներ թափելու և ոչ մեզ խրախուսել, որ իրաւունք չունենք անելու այն, ինչ թելագործւում է մեզ մեր կամքը:

Խմբագիր-հրատարակիչ՝
Տիգրան Նազարեան

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ս Ո Ղ Ր Ի Մ Ա Ղ Մ Ա Կ

Ալեքսանդրապոլ. Ն. Ա. Վերադարձրինք ձեր Կանայք յօդածը:

Իսապ. Ս. Մ. Մենք բոլորովին կամք չունինք Մշակի հետ բանակուիւ մղելու. միայն դուք չէք, որ փաստեր էք ուղարկում: Զատերը մեզ հաղորդում են, որ Մշակը վերադարձնում են ետ, որ է՛նչ, Հարիւր հողի, հինգ-հարիւր հողի թող վերադարձնեն, դրանց փոխարինողներ կրկնակի կը լինեն... Սոսկ տրտունջը, զայրոյթը ոչ թէ չեն կազմում վատն արմատախիլ անելու համար: Ներեցէք, չենք կարող տպագրել: Մշակը սպանեց մեր թերթերը, դրանից լուս փաստ, որ նա բացասականօժ է աչսօր: Մշակին աչսօր խոնարհել է: Բազմապէս, որովհետև ապրել է կամենում, ժողովրդին մօտենալ է փափագում Բազմապէս, և անշուշտ կապրի, բայց անարդ կեանքով, քրքիջի ու ծաղրի առարկայ դարձած նրանց առաջ, որոնք ժողովուրդ, ամբոյս չեն: Արեւմտեան էլ է լսել որ Ռուսաստանում աշտմ միակը Մշակին(?) է և նրա վասալ Մուրմը. չէ թէ նա էլ է ապրել ուղղում, թե՛ն... Դալով մեզ, մենք իմացեալ մահը գերադասում ենք անարգ, բացասական կեանքից: Մենք մինչև աչսօր եղել ենք անկախ, ազատ, նւիրած ազգին, նրա եկեղեցուն, դրականու-

ԻՆՔՆ ԻՐԱՆ ԱԾԵԼԵԼՈՒ ԱՐՉԵՍ

Ով որ ունի անյաջող ձեռք, ով որ հանապարհորդում է երկաթուղով կամ ծովի վրայ, — նա կարող է համարձակ, առանց որևէ փտանդի և շատ հեշտ կերպով օգտուիլ լաւագոյն մեխանիկական ածելով «Անվանգ», որ կը բրոււմ է «Ի. Փրանցուզ» կնիքը: Դիւր ճանապարհաճախով միմիայն 3 րուբլի. 0-ժանեիք ընտիր տեսակը, որ տալիս է արտասովոր գեղեցիկ տեսք, բոլորի համար գինը 1 րուբլի: Վերադիր վճարւի 10 կ. թանդ:

Նամակագրութիւնը միմիայն ռուսերէն լեզուով: **Н. Француз, Варшава 8, Королевская, 49.** (Մ. Փ. 1-2)

Պ. Պոսեանցի
«Յ Ո Ւ Ն Օ Ն»

վիպակը
Վաճառւում է հեղինակի մօտ
Գինն է 1 րուբլի

Գ. ԲԱՂԻՆՔԱՂԵԱՆԻ

Նոր նկարների ցուցահանդեսը բաց է Փառքի տաճարում, ամենայն օր առ. ժ. 10-ից մինչև ժ 6-ը երեկոցան

Թ. Ա. Տ Ր Ո Ն

Տարեկան երկու գրքի բաժանորդ. 3 ր. Հասցէն **ТИФЛИСЪ А. Тарханянычъ**

Ա Տ Ր Պ Ե Տ Ի

«Արմաս» վէպ բարձր-Հայոց կեանքից. գինն է. 2 ր.
«Խել-Կարասի» վէպ Հայ կաթողիկեների կեանքից. 1 ր.
«Քոռ Եղիկ» վէպ շիրակ. կեանքից. 30 կ.
Վսնոց վէպ Սաղի գիւղացիների (թրքահայերի) իրական կեանքից 30 կ.
Փառանգներ Քլի գաւառի (թըրքահայերի, կեանքից. 30 կ.
«Չոււան» ողբերգ. օպերայի համար թիւրքահայոց կեանքից. 1 ր.
«Սարրափ» ողբերգութիւն տաճկ. պատ. կեանքից. 30 կ.
Բերայի Առեկեր թիւրքահայերի կեանքից. 30 կ.

Դիմել Թիֆլիսի Եկեղեցական Գր. Բաժանառանցին և Կովկասի Բազմաբնակի հայ գրաբաններին:

Գրաբանները կարող են դիմել Երևան. Յ. Նախչեւանի պ-ժ, Յ. Կոպրաֆիւ Եր. Արապեան, որոնց կրիմի սովորական գիշումն:

35—35

ԱՐԱՐԱՏ

1902

Ս. ԲԱՐԻՍԻՆԻ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱԹՈՒԻ ՊԱՃՏՈՆԱԿԱՆ ԱՄՍԳՐԻ

Բաժանորդագիրն է Ռուսիայում 4 րուբլի, արտասահման 5 րուբլի: Խնդրում ենք բաժանորդներին յայտնել իրանց հիօղ կառգէները.

Հասցէն՝ **Св. Эчмиадзинъ. Типографическому Комитету, армянская-манти համար Редaction de la Revue «Ararat». Etchmiadzine (Caucase.)**

ՀԱՆԴԵՍ ԱՄՍՈՐԵԱՅ

Բարոյական, ուղղումական, առեւտրագիտական քեր

Տարեկան բաժանորդագիրն է 10 ֆր. — 4 րուբլի:

Հասցէն **A la Rédaction de la Revue «Hantesse» Vienne (Autriche) VII/2 Mechitharistengasse, 4.**

Գ Ո Ւ Թ Ի Ն

Երկրագործական, Դիւր ու ճարտարականական պատկ. սերով հանդէս Տարեկան բաժանորդագիրն է 2 ֆր., Հիմնադ. Երեւանի Գրքի Մեծատնիքում: Հասցէն **Red. de la revue „Coutan“. Paris Rue de la Collegiale, 23.**

ՄԻ ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆ

(Նամակ խմբագրութեան)

Անցեալները ես առիթ եմ ունեցել խօսելու *) «Մշակի» թէ բարոյական և թէ մտաւոր այն սոսկալի անկման մասին, որ վերջին տասնամեակում հասել են նրա ղեկավարները: Ես ասել էի, որ դա արդէն մի փչացած չէօլալ է, արատաւոր գրիչները կազմած, որոնց համար գոյութիւն չունի ոչ խղճի և ոչ էլ խօսքի մաքրութիւն ասած բանը, որ այդ մարդիկ տարիներ ընթացքում անընդունակ են գտնել որն է լուրջ բանակութիւն մղելու, այլ միայն իւրացրել են ամբողջապէս մտածողութեան հրմտութիւններն ու կուելու բոլոր միջոցներն և այդպէս պաշտպանել հակառակորդներին, չընկալելով նաև ամեն տեսակի ու գոյնի հայհոյանքներ, հայհոյանքներ ցոփութեան հասցրած... Այն էլ էի ասել, որ այդ մարդկանցից անկարելի է որևէ խնդրի մասին փոքր ի շատէ լուրջ ու մարդավարի բացատրութիւն սպասել: Գիտէի, բայց և այնպէս անկարելի էի համարում լուրջ, քանի որ լուրջները գրանց աւելի է գեւորում և գրանք աւելի մեծ եռանդով են շարունակում ճահճանալ ու նկատել կեանքը...

Այդպէս էի համոզւած. բայց ժամանակը այլ բան էլ ցոյց տուաւ. — որ ոչ միայն դժուարին ու ծանր է առհասարակ այդ մարդկանց հետ գործ ունենալը, այլ նոյն իսկ վտանգաւոր...

Այդ բանը համոզեց ինձ վերջերս պ. Գեորգ Մելիք-Կարապետեանի հետ տեղի ունեցած միջադէպը: — «Մշակի» այս տարւոյ № 41-ի «Մանրանկարը»:

Բայց խօսքս դա մասին չէ այժմ:

Մամուլի մէջ շատ անգամ է խօսք եղել և մինչ օրս էլ զեռ միամիտօրէն շարունակւում է՝ իբր թէ «Մշակը» մի հսկայական ոյժ է — թէկուզ բացասական մտքով վերցրած — որ ամեն բան արել է և կանի, եթէ միայն ուզենայ: Այդ կարծիքն է պնդում —

*) «Իրական բարոյակ մեզ մէջ» նախկին Մուրճ 1900 թ. № 5 — 8. «Նամակներ» Տարւոյ 1900 թ. №№ 29, 32 և 46:

թէ և «անուղղակի» — նաև պ. Մելիք-Կարապետեանը «Տարւոյ» № 8 զրնելով՝

«Դուք չէք (Մշակին հ ուղղւած), որ խեղդել էք ամեն մի նոր և թէ հին գրական ոյժ... դուք չէք, որ քրիբլով մամուլին, ոչնչացրել էք քննադատութիւնը, նոր միտք և գրագէտներն մի ամբողջ սերունդ»:

Ժամանակին, ճիշտ է, «Մշակը» արել է շատ բան, նա տարել է քանդողի դերը մեծ յաջողութեամբ. նա եղել է թարմ հոսանքի ուժեղ առաջատարը, բայց «միայն» իր հիմնադրի օրով, այն էլ իր գործունէութեան առաջին տասնամեակում, երբ հինը ձեռքն առած լինելով ողջ հրապարակը, կանգ էր առած և այլևս առաջ գնալու թարմութիւնը չունէր, այլ ստանձնած լուր պահպանի դեր, հրկում էր, որ չըլինէր թէ իր ունեցած վերջին աւանդը խորտակեն: Ահա այդ «խորտակման» մէջ է կայանում Արծրունու — որ է «Մշակի» — ամբողջ ոյժը, որը վերջերքը, այն է 80-ական թւականներին, զգալի կերպով թուլացել, համարեա իր կանգման կէտին էր հասել: Այդ էր պատճառն ահա, որ 80-ական թւականների վերջը հրապարակում նախ՝ երևում է նախկին «Մուրճ» ամսագիրը: որպէս բողոք գոյութիւն ունեցող մտածողութեան, դէ, և երկրորդ էլ 90-ական թւականների սկիզբը Արծրունու համախոհների մէջ առաջացած պառակտումը, երբ մի խումբ աշխատակից անդամներ մտածում են վերջնականապէս թողնել «Մշակը» և նրանից անկախ գործ սկսել: Բայց Արծրունու յանկարծակի մահը արգելք է հանդիսանում այդ բանին, իսկ Արծրունու թէ մահը, թէ թաղումը և թէ չետապաշտարարներն աւելի ևս խորհրդաւոր դարձրին Արծրունու առանց այն էլ արժանաւոր դէպքը: Այդ բողոքը, ի հարկէ, չէր կարող ժողովրդի վրայ իր շքեցնող ազդեցութիւնը չըգործել, որի համար էլ ամբոխի մէջ նւիրական ու ճանաչելի դարձաւ «Մշակ» անունը: Այդ կաշկանդող «ինպուլսը» միայն երկու տարի կարողացաւ քողարկել Արծրունու յետնորդների անշնորքութիւնը, որից ետքը տմարդի կերպով սկսեցին շահագործել թէ Արծրունու անունը և թէ

հասարակութեան զգացմունքները: Այդ բանը, պարզ էր, հմայւած ամբողջ էր կարող ժամանակին ըմբռնել, քանի որ իր մտածողութիւնն այնքան հարգատ արտայայտութիւն էր գտնում, իսկ փուլ ինստիտուտները շուրջում. այն ինչ բանիմաց դասակարգը, թէ և զիտակցում էր «Մշակի» կեղծ կացութիւնը, թէ և տեսնում էր օր օրի վրայ աճող ապականութիւնը, բայց և այնպէս չունէր այն ոյժը, կամքի մեծ կորովը, որ կարողանար միանգամից խմբովին կանգնել չարիքի դէմ դիմաց... պատճառ. այդ արդէն հայի բարբաջի պատմութեան գործն է:

Միայն այստեղ արժէ նկատել, որ «Մշակը» միաժամանակ զիտակցելով իր կեղծ կացութիւնն ու իր վերաբերմունքը դէպի առհասարակ խնդիրները, նա միաժամանակ զբաղւած է եղել՝ մի կողմից, ժամանակից ետ չըմնալու տենչով, իսկ միւս կողմից՝ հասունացող սերնդի գրաւման ցանկութեամբ. ահա, այս տրագիկ դրութիւնն է «Մշակի» անկարողութեան քողագուրկ անողն ու նրա մաղձ թափողը — մինչ այն աստիճան, որ փեշակ է դարձրել արդէն, անհատի պակասութիւնները ամբողջ դասակարգի վերադրել, մասնաւոր բացառիկ երևույթները ընդհանրացնել...

Բայց «Մշակի» «ինքնաբալանութիւն» ժամանակի հետ էր զարգանում. իսկ դա շատ էր վտանգաւոր նրա համար, և այն էլ ոչ այժմ առողջ մտածող դասի կողմից, ոչ, նա արդէն գիտէր, որ այդ դասը վաղուց խցել է իրանից բարոյական ամեն կապ. այլ վտանգը ամբոխի կողմից էր, որովհետև նրա մէջ էլ էր նկատելի փոքր ի շատէ զիտակցման շարժում. իսկ դա արդէն «Մշակի» գոյութեան խնդիրն էր: Ի՞նչ անել, մի միջոց կար. դա փողի ոյժով մտքի մոնոպոլիա ստեղծելն էր. հակառակորդ խմբին գէնքից զրկելը... բայց այս առթիւ պ. Մելիք-Կարապետեանն արդէն ճիշտ նկատում է. «որ օրպանի բացակայութիւնն ապացուցէ, թէ չըկալ ուղղութիւն ու միտք»... Եւ «Մշակը» ժամանակին այդ էլ հասկացաւ. նա արդէն իր նոր «Յաւելածի» միջոցով սկսել է իրան գրաւել այն մարդկանց, որոնց մի ժամանակ չէր ուզում նոյն իսկ իր հայհոյանքին արժանացնել...

Սա է ահա «Մշակի» վիթխարի (!?) ոյժի թռուցիկ ուրազիւծը:

Արտակ Ղապարխան